

UOT: 338.638

MÖVCUD ÇƏKİL PLANTASIYASINDAN ALINAN ƏMTƏƏLİK MƏHSULLARIN İQTİSADI SƏMƏRƏLİLİYİNƏ DAİR

L. R. ABDULLAYEVA, A. K. SEYİDOV

Gəncə Dövlət Universiteti

Elmin digər sahələrində olduğu kimi, ipəkçilik (baramaçılıq) sahəsində də tətbiqi tədqiqat işlərinin aktuallığı praktiki cəhətdən onun iqtisadi səmərəliliyi ilə xarakterizə edilir. Belə ki, Ukrayna-1 cinsinin Baxça-tut sortunun yarpağı ilə yemlənmiş variantı daxil olmaqla tədqiq edilən bütün cinslərin Xanlar-tut sortu ilə yemlənmiş variantları hər hektardan alınan xam-ipək məhsuluna görə nəzarətdən 1,5-16,9 kq üstün olmuşdur ki, bu da hər hektardan 507 manatadək əlavə vəsait götürməyə imkan verir.

Acar sözlər: Çəkil, iqtisadi göstəricilər, faydalılıq, damazlıq, qrena, ipəkçilik, yarpaq

İpəkçilik üzrə elmi-tədqiqat işlərinin nəzəri və praktiki mahiyyəti yemləmədə istifadə edilən çəkil sortlarının hər hektarından daha çox və yüksək keyfiyyətli barama, qrena və eləcə də xam ipək məhsulu əldə etməklə müəyyən edilir. Məlumdur ki, tut ipəkdurdunun yeganə qida mənbəyi tut (çəkil) yarpağıdır. Ona görə də çəkil yarpağının becərilməsinə, istismar edilməsinə və bilavasitə qurdların yemləndirilməsinə sərf edilən əmək, baramanın maya dəyərinin əsasını təşkil edir. Buna görə də tədqiqat işinin iqtisadi səmərəliliyini təyin etmək üçün yemləməyə sərf edilmiş ümumi yarpağın çəkisini əsas götürərək bir hektar çəkil plantasiyasından alınan barama, qrena və xam ipək məhsuldarlığını təyin etmişik.

Tədqiqat zamanı barama, qrena və xam ipək məhsulunun qiyməti bazar münasibətləri şəraitində, 2016-cı ildə Azərbaycan Respublikası üzrə qəbul edilmiş orta tədarük qiymətinə əsasən hesablanmış və hər 1 kq yaş baramanın qiyməti 8 manat götürülmüşdür.

Son illər durmadan artan dünya əhalisinin ərzaqla etibarlı təminatı prioritet problem olaraq qalır. Odur ki, vahid torpaq sahəsindən daha çox məhsul əldə etmək bizim təcrübəmizdə də başlıca vəzifələrimizdən biri oldu. Yuxarıda göstərilənləri nəzərə alaraq biz yemləmədə istifadə edilən sortlar üzrə hər hektar sahədən alınan yarpaq məhsulunu öyrənmiş və onun da əsasında barama, qrena və xam ipək məhsulu və onların dəyəri öyrənilərək hesablamalar aparılmışdır.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, hesablamalar bir hektardan barama, qrena və xam ipək məhsuldarlığı müəyyən edilərkən sortlar üzrə hər hektardan alınan yarpaq məhsulunun və 1 kq sərf edilmiş yarpaqdan alınan müvafiq məhsulun əsasında aparılmışdır.

Aparılmış tədqiqatın 3 illik nəticəsinə əsasən hər hektardan AzNİİŞ-7 tut sortu üzrə 57,8 sentner, Baxça-tut sortu üzrə 68,8 sentner, Xanlar-tut sortu üzrə 71,1 sentner və nəzarət yemləmələrində istifadə edilən Yunis-tut sortunda isə 65,0 sentner yarpaq məhsuldarlığı müəyyən edilmişdir.

Bu gün istənilən küncünü, yaxud fermer təsərrüfatlarını daim düşündürən və narahat edən, həmçinin

ona maraqlı olan ən vacib məsələlərdən biri hər hektar çəkil plantasiyasından daha çox və yüksək keyfiyyətli satış təmayüllü əmtəə məhsulu əldə etməkdir. Ona görə də biz, hər hektar çəkil plantasiyasından alınan əmtəəlik məhsulları (barama, qrena və xam ipək) öyrənərək belə müəyyənləşdirdik ki, variantlar üzrə hər hektardan barama məhsuldarlığı 428 kq-la 611 kq arasında dəyişir.

Nəzarət variantlarında hansı ki, bu göstərici 543 kq-a bərabər olmuşdur.

3 illik təcrübənin nəticəsi onu deməyə imkan verir ki, Çin-21 cinsinin Baxça-tut və Xanlar-tut, Çin-29 və Gülüstən-2 cinsinin Xanlar-tut, Ukrayna-1 və Ukrayna-2 cinslərinin Baxça-tut və Xanlar-tut sortlarının yarpaqları ilə yemlənmiş variantlar hər hektardan alınan barama məhsuluna görə nəzarət variantı olan Çinar cinsinin Yunis-tut sortunun yarpağı ilə yemlənmiş variantdan 68 kq-dək üstün olmuşlar. Bu da öz növbəsində müvafiq variantların nəzarətə nisbətən hər hektarından 204 manatadək əlavə vəsait götürməyə imkan verir.

İpəkçilik üzrə damazlıq təsərrüfatlarında mühüm əhəmiyyət kəsb edən göstəricilərdən biri də yemləmədə istifadə etdiyi hər hektar tut bağından (çəkil plantasiyasından) daha çox və yüksək keyfiyyətli qrena məhsulu əldə etməkdir. Odur ki, məqalədə bir hektar çəkil plantasiyasından alınan qrena və onun dəyəri öyrənilərək ətraflı təhlil edilmişdir. Belə ki, bir hektar çəkil plantasiyasından alınan qrena məhsulu tədqiq edilən təcrübə variantları üzrə 13,5 kq-la 22,0 kq arasında dəyişmişdir. Nəzarət variantında isə bu göstərici 16,0 kq olmuşdur. Təhlil zamanı görürük ki, tədqiq edilən bütün cinslərin AzNİİŞ-7 tut sortunun yarpağı ilə yemlənmiş variantları nəzarətdən aşağı, Baxça-tut və Xanlar-tut sortu ilə yemlənmiş variantlar isə qeyd edilən göstəriciyə görə nəzarətdən üstün (Ukrayna-2 cinsinin Baxça-tut sortunun yarpağı ilə yemlənmiş variant nəzarətə bərabər -16,0 kq) olmuşlar.

Qeyd edilən variantlarda bu üstünlük 0,5-6,0 kq olmuşdur ki, bu da 104-1242 manat əlavə vəsait deməkdir.

İpəkçiliyin inkişafında öz əhəmiyyətinə görə xüsusi yer tutan göstəricilərdən biri də hər hektar çəkil plantasiyasından daha çox və yüksək keyfiyyətli xam ipək məhsulu əldə etməkdir. Çünki, hər hektar çəkil plantasiyasından daha çox xam ipək məhsulu əldə etməklə həm vahid torpaq sahəsindən daha səmərəli istifadə etmiş və həm də heç bir əlavə vəsait sərf etmədən daha çox xam ipək məhsulu əldə etmiş olarıq.

Bütün yuxarıda qeyd edilənləri nəzərə alaraq biz hər hektar çəkil plantasiyasından alınan xam ipək məhsulu və onun dəyərini öyrənərək məhsuldarlığa və alınan gəlirə dair cədvəldə vermişik.

Cədvəldən də göründüyü kimi, variantlar üzrə hər hektar çəkil plantasiyasından alınan xam ipək məhsuldarlığı 68,4 kq-la 110,2 kq arasında dəyişir. Qeyd olunan göstəriciyə görə tədqiq olunan variantlar içərisində ən aşağı məhsuldarlıq Çin-29 cinsinin AzNİİŞ-7 tut sortunun yarpağı ilə yemlənmiş variantda (68,4 kq) ən yüksək məhsuldarlıq isə Ukrayna -1 cinsinin Xanlar-tut sortunun yarpağı ilə yemlənmiş variantda (110,2 kq) qeydə alınmışdır. Bu da onu deməyə əsas verir ki, tut ipəkqurdu cinslərinin yemlənməsi zamanı tut ipəkqurdu cinsini və uyğun çəkil sortunu düzgün seçməklə hər hektardan xam ipək məhsuldarlığını 61 %-ə -dək artırmaq olar.

Aparılmış təcrübə işlərinin 3 illik nəticəsinə əsasən tədqiq edilən tut ipəkqurdu cinsləri və yemləmədə istifadə edilən tut sortları üzrə də orta göstərici çıxarılmışdır. Nəticədə məlum olmuşdur ki, tut ipəkqurdu cinsləri üzrə hər hektardan alınan xam ipək məhsuluna görə ən yüksək orta göstərici Ukrayna-1 (96,8 kq), tut sortları üzrə isə ən yüksək orta göstərici Xanlar-tut sortunda (103,0 kq) olmuşdur. Son illər rayonlaşdırılaraq

nəzarət qismində götürülmüş Çinar cinsinin Yunis-tut sortu ilə yemlənmiş variantında isə bu göstərici 93,3 kq olmuşdur.

Cədvəl 1. Müxtəlif çəkil sortları üzrə bir hektar sahədən əldə edilən pul gəliri (3 ildən orta)

Variantlar	Yemləmə aparılmışdır		Barama məhsulu, kq-la	Xalis gəlir, man.-la	Qrena məhsulu kq-la	Xalis gəlir, man.-la	Xam ipək məhsulu, kq-la	Xalis gəlir man.-la
	Cinsin adı	Sortun adı						
I	Çinar	Yunis-tut	543	1629	16,0	3312	93,3	2799
	nəzarət							
II	Çin-21	AzNİİŞ-7	445	1335	14,6	3022	73,0	2190
III		Baxça-tut	566	1698	22,0	4554	91,4	2742
IV		Xanlar-tut	604	1812	18,7	3871	104,4	3132
Orta			538	1614	18,4	3809	89,6	2688
V	Çin-29	AzNİİŞ-7	428	1284	13,5	2794	68,4	2052
VI		Baxça-tut	524	1572	17,4	3602	80,9	2427
VII		Xanlar-tut	571	1713	18,5	3830	94,8	2844
orta			508	1524	16,5	3416	81,4	2442
VIII	Gülüstən-2	AzNİİŞ-7	439	1317	14,3	2960	73,0	2190
IX		Baxça-tut	527	1581	16,5	3418	89,6	2688
X		Xanlar-tut	585	1755	17,1	3540	102,1	3063
orta			517	1551	16,0	3312	88,2	2646
XI	Ukrayna-1	AzNİİŞ-7	462	1386	14,6	3022	80,7	2421
XII		Baxça-tut	573	1719	19,9	4119	99,5	2985
XIII		Xanlar-tut	611	1833	17,3	3581	110,2	3306
orta			549	1647	17,3	3581	96,8	2904
XIV	Ukrayna-2	AzNİİŞ-7	454	1362	13,7	2836	75,7	2271
XV		Baxça-tut	546	1638	16,0	3312	93,3	2799
XVI		Xanlar-tut	582	1746	16,5	3416	103,3	3099
orta			527	1581	15,4	3188	90,08	2724
Sortlar üzrə orta göstəricilər								
AzNİİŞ-7			446	1338	14,1	2919	74,2	2226
Baxça-tut			547	1641	18,4	3809	90,9	2727
Xanlar-tut			591	1773	17,6	3643	103,0	3090

Cədvəldən də göründüyü kimi, Ukrayna-1 cinsinin Baxça-tut sortunun yarpağı ilə yemlənmiş variantı daxil olmaqla tədqiq edilən bütün cinslərin Xanlar-tut sortu ilə yemlənmiş variantları hər hektardan alınan xam-ipək məhsuluna görə nəzarətdən 1,5-16,9 kq üstün olmuşdur ki, bu da hər hektardan 45-507 manat əlavə vəsait götürməyə imkan verir, həm də heç bir əlavə vəsait sərf etmədən daha çox xam ipək məhsulu əldə etmiş olarıq.

ƏDƏBİYYAT

1. Seyidov A.K., Adıgözəlov P.M., Babayeva A.F. – Azərbaycanda ipəkçiliyin yeni inkişafına gedən yollar. // Azərbaycan Aqrar Elmi, Bakı, 2011. 2. Hüseynov İ.M., Verdiyeva S.C., Bilalılı D.A. – Yeni aqrozootexniki tədbirlər yüksək barama məhsulu almaq üçün əsas şərtir. // Azərbaycan Elmi-Tədqiqat İpəkçilik İnstitutu əsərlərinin tematik məcmuəsi, cild-X, Bakı, 1980. 3. Şarifov M.F. – Aqrar sahənin tənzimlənməsinin bəzi məsələləri // Azərbaycan Aqrar Elmi, Bakı, 2008.

О экономической выгоде промышленной продукции получаемой с данной шелководческой плантации

Л. Р. Абдуллаева, А. К. Сеидов

Как и во всех отраслях науки, актуальность прикладных работ применяемых в шелководстве (коконоводстве), характеризуется его экономической выгодой с практической стороны. Таким образом, все исследуемые породы включая варианты породы Украина-1, выкормленные листьями шелковицы сорта Ханлар-тут к урожайности сырого шелка получаемого с каждого гектара имели преимущество на 1,5-16,9 кг, а это в свою очередь, позволяет получать с каждого гектара 45-507 манатов дополнительной прибыли.

Ключевые слова: шелковица, экономические показатели, выгода, племенной, гrena, шелководство, лист.

About the economic efficiency of existing marketable products purchased off the plantation

L.R. Abdullayeva, A.K. Seidov

In other fields of science, as well as the relevance of applied research in the field of sericulture in practice is characterized by its economic efficiency. This Ukraine-1 genus, include the option of a private. Gardin nourished with mulberry leaf cultivars shedied novrished with all sorts of options to keep the sexes from each hectare Xanlar-tut pupposed raw-silk product was superior to the control 1,5-16.9 kq, and that is allow you to take 45-507 pounds per hectare in adodition to the funds.

Key words: mulberry, economic undicolors, usefulness, pedigree, qrena, sericulture, leaf.